

Pukovnik

dr STANKO NIŠIĆ

Studijski rad u visokim vojnim školama

Polazeći od postavljenih ciljeva vaspitanja i obrazovanja starešinskog kadra u visokim vojnim školama, ističe se potreba podizanja kvaliteta studijskog rada u vojnim akademijama.

Porast informacija i naučno-tehnički progres u celini zahtevaju kvalitativne promene u tehnologiji obrazovnog procesa, smeliji prelazak sa učenja (pamćenja) činjenica na razvoj mišljenja pitomaca i njihovo osposobljavanje za permanentno samostalno prikupljanje i korišćenje relevantnih informacija u izučavanim obrazovnim područjima.

Za takve promene nužno je brže napuštanje klasičnog nastavnog rada reproduktivnog karaktera i uvođenje produktivnijih oblika intenzivnog studijskog rada pitomaca u izučavanju onih programskih celina i predmeta u kojima, polazeći od postavljenih ciljeva, ima potrebe i mogućnosti za takav rad. Pri tome, moraju se primenjivati adekvatne metode i oblici obuke.

U radu se ističe potreba obezbeđenja odgovarajućih uslova za studijski rad u visokim vojnim školama, a posebno se potencira značaj nastavnčkog kadra, izbora i rada pitomaca na ovom nivou obrazovanja, materijalno-tehničke baze studijskog rada i dr.

Obrađene su osnovne razlike između klasičnog nastavnog i studijskog procesa, uz isticanje bitnih prednosti studijskog načina rada u visokim vojnim školama sa aspekta osposobljavanja budućih starešina za samostalan kolektivan rad u obavljanju složenih funkcija.

U zaključnom delu članka, u sintetizovanom obliku, razmatrane su i osnovne faze studijskog procesa koje je moguće primeniti na ovom nivou obrazovanja starešina. Time se daje osnova i za šire uključivanje i drugih autora u konstruktivnu raspravu o ovoj temi radi bržeg preobražaja visokoškolskih vojnih studija.

U dužem vremenskom periodu vode se rasprave o mogućnostima povećanja produktivnosti vaspitno-obrazovnog rada u vojnim školama. Pri tome se ocenjuje, polazeći od problema u praksi, da je u tom radu na račun vaspitne preferirana obrazovna komponenta. Neprekidni i sve brži rast informacija u svim izučavanim naučnim oblastima i nastavnim predmetima, uzrokovan permanentnom naučno-tehnološkom revolucijom,

dovodi vaspitno-obrazovne institucije i nastavnički kadar u nezavidan položaj kad je u pitanju razrešavanje problema odnosa vaspitnog i obrazovnog rada u vojnim školama.

Osnovni ciljevi školovanja u našim vojnim školama su da stvaraju starešine koje će biti vrhunski stručnjaci u svom poslu, spremni i sposobni vaspitači vojnika i starešina u jedinici, osposobljeni rukovodioci i organizatori života i rada jedinica i ustanova u miru, te pripremljeni i osposobljeni za samostalno obavljanje starešinskih dužnosti u ratu. Imajući u vidu ove ciljeve i zadatke u pripremi starešinskog kadra, vojne škole njima prilagođavaju svoje planove i programe i organizuju vaspitno-obrazovni proces.

Tako postavljenim ciljevima određen je ne samo profil stručnosti nego i osnovne sposobnosti i osobine ličnosti starešina koje treba da se formiraju u procesu školovanja. Kako dostići željene sposobnosti i potrebne osobine ličnosti starešina u okviru njihovog stručnog profila?

Postavlja se pitanje: mogu li se originalne, neklasične (konceptijske) karakteristike profila visokoobrazovanih starešina naše armije formirati u klasičnom nastavnom procesu.

U ovom radu razmatra se uglavnom studijski proces u vojnim akademijama u kojima se stiče pozivno visokostručno vojno obrazovanje. Ostali nivoi i oblici postdiplomskog usavršavanja, takođe imaju obeležja studijskog rada, ali sa specifičnostima namenskog osposobljavanja karakterističnim za svaki vid usavršavanja starešina. Svaki od njih treba da razrađuje svoje standarde studijskog rada. Studijski programi na nivoima postdiplomskog obrazovanja i usavršavanja starešina komponuju se ovisno o postavljenim ciljevima u obliku manjih ili većih studijskih celina i tema sastavljenih najčešće od integrisanih programskih sadržaja. Ti sadržaji su, najčešće, sinteza rezultata provedenih istraživanja, analiza i sakupljenih blokova informacija i realizuju se pretežno metodom mentorskog rada. To je i najprikladniji organizacioni oblik studijskog rada na tom nivou obrazovanja starešina, jer se radi u ljudima koji su se već osamostalili u struci i sakupili respektivan fond ličnih iskustava i znanja, koja mogu najbolje da iskoriste u studijskom radu. To se odnosi na sve postdiplomske oblike institucionalnog obrazovanja starešina, kao što su seminari,

kursevi, Komandno-štabna škola taktike, Komandno-štabna škola operatike, Visoka vojno-politička škola, magisterij, studije strategije opštenarodne odbrane.

Za realizaciju studijskih programa na ovim nivoima obrazovanja ne bi se mogao dati opšti recept za studijski proces. On je primeren vrsti programa i postavljenim ciljevima. Takođe, mora se uvažavati i starosni uzrast polaznika. Otuda je korisno da se za svaki studijski oblik usavršavanja i osposobljavanja starešina razrade posebni studijski standardi.

U dubljoj analizi suštinskih nedostataka zatečenog i tekućeg vaspitno-obrazovnog procesa u vojnim školama mogu se otkriti nedostaci koji ukazuju na nekonsekventnost tog procesa u odnosu na ispravno postavljene koncepcijske zahteve i ciljeve školovanja. Spomenućemo samo neke nedoslednosti i razmimoilaženja između ciljeva i postupaka u ostvarivanju tih ciljeva.

1. Uslovi za studijski rad u visokim vojnim školama

Neprekidno i sve brže širenje fonda naučnih znanja i tehničkih dostignuća u oblasti vojne nauke i tehnike zahtevaju da se u procesu obrazovanja u vojnim školama smelije sprovede dublji preobražaji — od učenja činjenica, razvijanja sposobnosti stalnog i samostalnog sticanja novih znanja do kreativne primene znanja u praksi.

Ostvarivanje tog cilja pretpostavlja stvaranje adekvatnih uslova u pogledu izbora kandidata i nastavnika za visoke vojne škole, kao i promena u programima i načinu njihovog izučavanja. Nužno je brže napuštanje klasičnih predavačko-ispitivačkih formi nastavnog rada i prelazak na studijski proces aktivnog intelektualnog angažovanja sudionika studijskog rada.

Stalan porast informacija u naučnim oblastima i predmetima, koji se izučavaju u visokim vojnim školama, direktno se odražavaju na proširivanje nastavnih (studijskih) programa radi apsorbovanja relevantnih novina, kako škole ne bi zaostajale za razvojem i progresom u nauci i tehnici. Budući da se vreme za realizaciju obimnijih programa ne povećava, to neminovno uslovljava opadanje kvaliteta u sticanju znanja i razvoju sposobnosti polaznika. Evidentna je stalna žurba u realizaciji programa koja uslovljava površnost u obradi sadržaja

bez potrebnog intelektualnog poniranja polaznika u njihovu dubinu, a time i bez potpunog shvatanja suštine materije koja se obrađuje. Rad nastavnika se svodi na predavanja, a polaznika na slušanje i sticanje reproduktivnih znanja kao na srednjoškolskom nivou obrazovanja. Polaznicima se, pri tome, uskraćuju vreme i uslovi za samostalan studijski — analitički rad kao neizbežna faza istinskog studijskog rada. Izostaje, takođe, i temeljitiji rad na pripremi i primeni teorijskih znanja u praksi. Samostalan, usmeravan rad polaznika na rešavanju određenih individualnih zadataka u svim osnovnim studijskim disciplinama omogućuje njihovo osposobljavanje za samostalnu sadržajno i metodološki korektnu obradu određenih problema. Takav način izučavanja bitnih programskih disciplina i oblasti na najbolji način omogućava ostvarivanje ciljeva obrazovanja i vaspitanja starešina, tj. sticanje znanja i izgrađivanje njihovih funkcionalnih sposobnosti.

Rad nastavnika u visokim vojnim školama ne može se iscrpljivati u prenošenju zatečenog generacijskog saznanja i iskustva. Neophodno je neprekidno istraživanje novina u struci i njihova kritička primena u obrazovnom procesu. Nastavni rad u visokim vojnim školama tako poprima karakter studijsko-istraživačkog rada, što omogućava mladoj generaciji da se još tokom obrazovanja u vojnoj akademiji, pored stručnog, osposobljava i za primenu rezultata naučnoistraživačkog rada. To je i najbolji način pripreme starešina za rešavanje kompleksnih problema, koji ih očekuju u praksi, primenom istraživačkog postupka. Studioznim radom u savladavanju programa pitomci se vaspitavaju da na takav način prilaze svakom zadatku, jer se od njih, kao od visokoobrazovnih ljudi, to i očekuje pri samostalnom radu na odgovornim dužnostima starešine. Pored obrazovnih zadataka, primenom metoda studijskog i istraživačkog rada formiraju se oni kvaliteti ličnosti pitomca koji su neophodni starešinama naših oružanih snaga: samostalnost, analitičnost, temeljitost i kreativnost u praktičnom radu.

a) *Nastavnički kadar*

Uloga nastavnika u organizovanju studijskog procesa u visokim vojnim školama je odlučujuća. Svojim načinom rada počev od predavanja, vođenja seminara i vežbi, te konsulta-

cija i usmeravanja individualnog rada polaznika, nastavnik usmerava taj proces. Bitan je njegov kritički prilaz primeni rezultata tuđih istraživanja, kritičko preispitivanje praktičnih rešenja, zainteresovanost za novine i aktivan odnos prema stvarnosti. Nastavnik mora da poseduje metodološku kulturu, organizatorske sposobnosti, elastičnost i komunikativnost u radu sa polaznicima, kao i da neguje saradnički odnos među pitomcima.

Za razvoj poželjnih osobina pitomaca, kao što su: upornost i istrajnost u radu, bitne su i lične osobine nastavnika. Vredan rezultat se ne može postizati površnim radom, a pogotovo je to nemoguće u istraživačkom radu. Neophodna je i emocionalna stabilnost ličnosti da se započeti posao ne napusti pri prvoj teškoći. Hrabrost je potrebna u borbi, ali i u preživljavanju neuspeha kako se ne bi zbog toga demoralisao ili da se u provođenju svog istraživačkog koncepta suprotstavi konzervativnoj tradiciji i autoritetima, da ostane samostalan i nepodložan uticaju i kada se nađe usamljen, a to može samo ako su njegovi sudovi i stavovi argumentovani.

Nastavnik studijsko-istraživačkom procesu ne može prilaziti rutinerski. Njegov rad mora biti prožet entuzijazmom i voljom za novim spoznajama. Takav njegov pozitivan odnos prema svom radu prenosi se i na polaznike i postaje i njihov stav. Stvaranje pogodne radne atmosfere, međusobnog poverenja i poštivanje autoriteta znanja, bitne su pretpostavke uspešnog organizovanja studijsko-istraživačkog rada u visokim vojnim školama, koje nastavnici tih škola moraju imati u vidu.

Nastavnik je, prema tome, ključna karika i u ostvarivanju preobražaja klasičnog nastavnog procesa. Još je Lenjin isticao da nikakvi programi ni propisi ne mogu da izmene ono što mogu nastavnici. Mnogi reformski poduhvati u oblasti vaspitanja i obrazovanja propali su ili samo delimično uspevali zato što je nastavnički kadar ostajao na marginama tih promena.

Sadašnja nedovoljna stimulativna rešenja u izboru kandidata za nastavnike umanjuju aspiracije za postizanje visokih rezultata u obrazovnom procesu i njegovom preobražaju u željenom pravcu. I česte promene nastavnika koji realizuju programe studijskih disciplina doprinose zadržavanju tradicionalnih formi nastavnog rada, jer mladi nastavnici često ne uspevaju ni da se do kraja osamostale, a već odlaze sa nastav-

ničkih dužnosti. To je posebno izraženo u slučajevima gde nije organizovana priprema nastavničkog podmlatka primenom asistentske prakse.

b) Izbor i rad polaznika visokih vojnih škola

Radi optimalnog izbora kandidata za vojne akademije neophodni su kriterijumi koji će obezbediti prijem samo onih kandidata koji imaju odgovarajuće predispozicije za uspešan studijski rad. Pored adekvatnog izbora, neophodno je da se stvore uslovi da se polaznici stave u poziciju subjekata studijskog rada. Naravno, podrazumeva se i spremnost studenata da prihvate takav rad.

Radi obezbeđenja potrebnog kvaliteta starešinskog kadra, moguć je i drugačiji pristup u trajanju studijskog procesa u vojnim akademijama. Na primer, trebalo bi razmišljati i o mogućnosti prekida redovnih studija za one pitomce koji ne mogu da prate propisan tempo studiranja, sve dok se ne ispunе studijske obaveze za nastavak školovanja. Prirodno je da neki ljudi brže, a neki sporije postižu približno iste rezultate u studijskom radu. To znači da svakom pojedincu treba omogućiti napredovanje u studijskom radu, zavisno od njegovih sposobnosti. Moguć je i drugi prilaz — da se adekvatnije vrednuju postignuti rezultati pitomaca u istom vremenskom periodu studija. To podrazumeva i diferencirano napredovanje u više činove, počev od prvog oficirskog čina, što bi odgovaralo socijalističkom principu nagrađivanja prema rezultatima rada. To bi, u isto vreme, bio i jak stimulans pitomcima za maksimalno zalaganje i racionalno korišćenje studijskog vremena u visokim vojnim školama. Razumljivo je da na isti način treba da se nastavi i sa vrednovanjem rada i usavršavanja starešina na dužnostima tokom celog radnog veka.

Za optimalan izbor kandidata za vojne akademije veoma je značajan test opštih sposobnosti. On se kod nas provodi u vidu provere razumevanja matematičkih relacija kao najadekvatnijeg ekvivalenta testu opštih sposobnosti. Otuda je opravdana primena prijemnog ispita iz matematike i u izboru kandidata za visoke vojne škole. Međutim, mora se imati u vidu da se opšte sposobnosti učenja ne mogu objektivno utvrditi samo na osnovu rezultata prijemnih ispita zbog mogućih razlika u uslovima prethodnog obrazovanja kandidata. Zato je

objektivnija procena uspešnosti u studijskom radu, koja bazira na postignutom opštem uspehu u prethodnom obrazovanju. Ta procena se zasniva na činjenici da se opštim uspehom kandidata, u stvari, prikazuje njegov rang među populacijom, tj. relativan je u odnosu na uspeh ostalih kandidata njegove generacije. Ispitivanjima je ustanovljeno da su bolji uspeh na studijama postizali studenti koji su imali bolji opšti uspeh u srednjoj školi, nego oni koji su imali bolje rezultate na prijemnom ispit¹.

Imajući u vidu da se od starešina koje završe vojnu akademiju daljim usavršavanjem u teoriji i praksi promoviraju starešine za najviše dužnosti u oružanim snagama, može se sagledati domet i značaj izbora, a zatim i osposobljavanja kandidata na tom nivou obrazovanja. Neosporno je da je, sa stanovišta ekonomičnosti školovanja i borbene gotovosti oružanih snaga, rentabilnije stvoriti povoljne uslove da se u vojne akademije javljaju sposobniji kandidati iz svih naših društvenih sredina, nego da se kasnije, zbog dela starešina prosečnih kvaliteta, javljaju problemi u razvoju oružanih snaga i izgrađivanja njihove borbene gotovosti, koji su posledica neodgovarajućeg starešinskog kadra.

Isto tako, bolje je potrebe trupe u starešinskom kadru na nižim dužnostima zadovoljavati iz drugih izvora (prijemom po ugovoru oficira i mlađih oficira, sticanjem više vojnostručne sprema kandidata iz rezervnog sastava i sl.) nego snižavati kriterijume za prijem u vojne akademije.

Poznato je da uspeh studijskog rada mnogo više ovisi o kvalitetu polaznika nego o metodama toga rada. Prema tome, uvek se više može dobiti u produktivnosti studijskog rada, a time i kvalitetu kadrova za praksu, ako se izvrši dobar izbor kandidata nego ako se ulažu veća sredstva da se od slabijeg kvaliteta polaznika postignu prosečni rezultati u njihovom osposobljavanju za predviđene funkcije.

c) Materijalno-tehnički uslovi studijskog rada

U obezbeđivanju potrebnih uslova za studijski rad u visokim vojnim školama značajno mesto zauzima materijalno-tehnička baza. Ona se prilagođava programskim zahtevima i

¹ Miroslav Vujević, *Uvođenje u znanstveni rad u području društvenih znanosti*, »Informator«, Zagreb, 1983, str. 90.

omogućava njihovu realizaciju u skladu sa postavljenim ciljevima osposobljavanja starešina za mirnodopske i ratne zadatke. Tehnička nastavna sredstva, kao materijalna baza za izučavanje borbenih sredstava i opreme, ne predstavljaju predmet studijskog izučavanja nego obučavanja. Stoga se ovde i ne razmatraju kao uslovi za studijski rad. To ne znači da su manje značajni za funkcionalno osposobljavanje starešina. Naročito je aktuelno razmatranje simulacione tehnike i simuliranja borbenih uslova u celini čijim se izučavanjem u miru polaznici pripremaju za ratnu stvarnost. Međutim, taj problem izlazi iz okvira osnovnog predmeta ovog članka. Za materijalno-tehničku podršku studijskog rada u vojnoj akademiji bitnije je stanje obrazovne literature i njena dostupnost za korišćenje, zatim ukupna informatička podrška studijskog rada.

Sada je stanje takvo da nastavnik oko 80 odsto nastavnog vremena koristi za prenošenje informacija pitomcima. Veliki deo tog informativnog posla mogu obavljati drugi izvori i prenosnici informacija — tehnički mediji i informatičko osoblje koje bi pomoglo pitomcima da dođu brže i lakše do potrebnih informacija. U visokim vojnim školama pitomci se ne mogu zadovoljiti time da se ograniče na pravilsku, uputstvenu i užu udžbeničku literaturu. Takvom rešenju sigurno je da će pribegavati više one škole koje ne obezbede uslove za proširivanje izvora informacija i praćenje novina u studijskim disciplinama. Orijentacija pitomaca samo na pravila, uputstva i udžbenike je, u stvari, redukovanje studijskog rada na obično reproduktivno učenje srednješkolskog tipa.

Umesto tih uslova kojima se zadržava ekstenzivan, a pri tom malo delotvoran nastavni rad, neophodno je stvarati povoljnije uslove za intenzivan studijski rad pitomaca visokih vojnih škola. Tome, svakako, može da doprinese informatička služba u školi koja bi svojim sadržajem i metodom rada mogla značajno da racionalizuje sastav i rad nastavničkog kadra. Informatičko osoblje (dokumentaristi, programeri, operateri na računaru i dr.) može ne samo da opslužuje računare nego i polaznike u pripremi separata iz domaćih i stranih časopisa u kojima su aktuelne informacije o novinama u studijskim disciplinama. Separati se mogu umnožavati i iz knjiga prema individualnim zahtevima polaznika.

Dalji razvoj i usavršavanje programa i procesa obrazovanja u vojnim akademijama vidova usmereni su ka većoj inte-

graciji i proširivanju obima zajedničkog programa opšteg, opštetehničkog i opštevojnog obrazovanja prema devizi: maksimum zajedničkog opšteg i stručnog i minimum specijalističkog. Time se širi prostor za studijski rad, a sužava obuka, koja se prenosi u specijalistički deo školovanja i na osposobljavanje uz rad i radnom praksom. Ovakva strategija razvoja visokoškolskog vojnog obrazovanja omogućava veću racionalizaciju kadrovske i materijalno-tehničke baze i povećanje efikasnosti studijskog rada. Vojne akademije vidova, koje sve više postaju centri visokostručnog obrazovanja starešina, raspolažu i reprezentativnom materijalno-tehničkom bazom koja obezbeđuje ukupan program obuke i studija, uključujući i savremene laboratorijske stručne vežbe, istraživački rad i metodičku pripremu pitomaca.

Savremena obrazovna tehnologija doprinosi skraćanju vremena u procesu saznanja i povećava efikasnost studijskog rada i obuke. Ona pojačava moć čovekovih čula u spoznaji objektivne stvarnosti i pretvara nastavni rad u svojevrsan radni proces koji se odvija u adekvatnim tehnološkim uslovima. Time se podstiče i omogućava analitički studijski rad, intenzivira proces saznanja i doprinosi individualizaciji studijskog procesa po tempu i obimu izučavanja studijskog programa. U stvaranju povoljnih materijalno-tehničkih uslova za studijski rad i obuku bitno je i stvaranje radnih uslova u kojima se pored intelektualnih saznanja ostvaruje i što potpuniji emocionalni doživljaj. Time se pored obrazovnih u visokom stepenu realizuju i vaspitni ciljevi.

U procesu sticanja novih znanja, tehnički izvori i prenosioци informacija omogućavaju očigledno prezentovanje skrivenih procesa i funkcija izučavanih borbenih sistema. Oni pomažu i razvoju mišljenja otkrivajući suštinu pojava i procesa, podstiču veću koncentraciju pažnje, omogućavaju postupnost u izučavanju složenih programskih celina i povećanje obima saznanja putem simboličkog ukрупnjavanja informacija, a time i skraćanje vremena za studijski rad. Primena tehničkih nastavnih sredstava treba da bude primerena ciljevima i sadržajima programa tako da se izbegne revijalnost u upotrebi mnoštva didaktičkih pomagala, koja bi u tom slučaju zadovoljavala samo formalnu stranu očiglednosti, a u suštini oduzimala vreme nastavnicima i polaznicima u postupku njihove pripreme i korišćenja.

2. Nastavni i studijski rad

Nastavni proces u visokim vojnim školama se, u suštini, ne razlikuje od onog u srednjim školama. Primjenjuje se klasični razredno-časovni sistem. Nastava se izvodi svakodnevno i u njoj je uglavnom aktivan nastavnik, tj. on je i dalje ključna karika u klasičnom didaktičkom trouglu. U odnosima među nastavnicima i pitomcima dominantan je pedagoški umesto andragoškog rada, tj. zadržava se metodika rada sa neodraslima i na ovom nivou obrazovanja.

Zadržavanje klasičnog sistema nastave, pa i obuke u visokim školama uslovljeno je i inercijom procesa obuke u trupi, odnosno tzv. borbene obuke. Deo programa borbene obuke realizuje se i u visokim vojnim školama, što je neophodno. Ali, isto tako je neophodno da se metode obuke,² koje su primere ne za taj deo programa, razlikuju od metoda studijskog izučavanja fundamentalnih predmeta određene struke. Međutim, najčešće nije tako. Obuka je improvizovana i teoretizovana, a studijski rad se svodi na nivo klasične srednjoškolske nastave.

Jedan od bitnih razloga prenošenja metoda obuke iz trupe u nastavu u visokim vojnim školama je i u neodgovarajućoj pripremi nastavničkog kadra, posebno u oblasti vojnostručnih predmeta. U toj oblasti nastavnici se često menjaju donoseći sobom uglavnom saznanja o metodici obuke u trupi. Stoga, takvi nastavnici nisu metodički, a često ni stručno osposobljeni da na odgovarajući način realizuju studijski program u visokim školama.

Put prevazilaženja tih slabosti je stvaranje odgovarajućih uslova za studijski rad, a pre svega obezbeđenje nastavno-naučnog kadra u visokim vojnim školama, što će doprineti podizanju kvaliteta studijskog rada. Bez toga se ne može dostići nijedan od bitnih ciljeva visokoškolskog vojnog obrazovanja među kojima je i osposobljavanje starešina za primenu rezultata naučnog rada u praksi. Studijski rad u visokim vojnim školama mora tako da se organizuje da i stvarno, a ne samo deklarativno, bude spoj naučnog, obrazovnog i proizvodnog rada. Studijski program na ovom nivou obrazovanja mora da

² Obuka je proces obrazovanja polaznika koji se odlikuje neposrednom njihovom pripremom za praktično obavljanje određenih poslova u okviru struke pri čemu se u tom procesu koriste metode i sredstva učenja i rada koji su adekvatni poslovima koje čovek treba da obavlja.

predstavlja sintezu saznanja najvišeg ranga u izučavanim oblastima. Za izučavanje takvih programa nisu dovoljne samo metode nastavnog rada u klasičnom smislu, već je neophodno primenjivati i metode naučnoistraživačkog rada, tj. potrebno je, pored metodike izučavanja poznatog, uvoditi polaznike visokih vojnih škola i u metode spoznaje novog i primene rezultata naučnoistraživačkog rada u praksi. Bez toga se ne može govoriti o kvalitativnom pomaku u visokoškolskom vojnom obrazovanju.

Nameće se zaključak da su potrebne kvalitativne promene ne samo u nastavnom procesu nego i u sadržajima studijskog programa. Potrebno je njegovo potpunije diferenciranje od programa obuke, koji se realizuje paralelno ili sukcesivno u odnosu na studijski program. Jer, i dalje će biti potrebe za istovremenim izučavanjem i studijskog programa i sadržaja za čije savlađivanje su primerene metode obuke, slične metodama koje se primenjuju u trupi ili na nižem stepenu vojnog obrazovanja. U pitanju je aplikativni deo programa iz predmeta vojne tehnike i ratne veštine, iz kojeg su potrebna ne samo teorijska već i stručna znanja i veštine starešina koje su im neophodne za uspešno izvođenje obuke vojnika i izgrađivanje borbene gotovosti jedinica.

Jedan od bitnih zahteva je i bolja racionalizacija nastavničkog kadra u odnosu na programske sadržaje i potrebne metode njihovog usvajanja. Za studijske programe visokih vojnih škola neophodni su nastavnici sa odgovarajućim nastavno-naučnim znanjima i zvanjima, koji će se duže zadržavati u studijskom procesu i neprekidno usavršavati u struci. Međutim, programe obuke u visokim vojnim školama mogu da realizuju i starešine samo sa stručnim znanjima i veštinama. Radi što čvršćeg povezivanja trupne prakse i obuke u visokim vojnim školama poželjna je i što češća zamena tog dela nastavničkog kadra starešinama iz trupe zbog toga što se i trupna i druga armijska praksa stalno unapređuju u skladu sa dostignućima vojne nauke i tehnike. Otuda je taj kadar i garancija neprekidnog spoja vojnih škola i armijske prakse.

Samo optimalnom realizacijom studijskog i aplikativnog dela programa, za što je potreban odgovarajući nastavnički kadar, moguće je ostvariti vaspitne i obrazovne ciljeve i zadatke u visokim vojnim školama.

3. Studijski program i proces

Metodologija utvrđivanja studijskog programa za visoke vojne škole je veoma kompleksno pitanje i ono se u ovom radu ne razmatra. Međutim, treba naglasiti da je školovanje u vojnim akademijama u osnovi pozivno obrazovanje starešina, koji u stručnom pogledu treba da budu specijalisti širokog profila. To pretpostavlja da se u utvrđivanju programa za obrazovanje tog profila starešinskog kadra, pored obima fonda znanja, mora da utvrdi i njihov rang. Za svaku struku (vrstu vojne akademije), pored opštih fundamentalnih znanja iz prirodnih, tehničkih i društvenih nauka, neophodno je utvrditi i stručno-specijalistička znanja, tj. uža funkcijska znanja.

U području stručnih znanja neka su šira, a neka uža — praktičnog karaktera, za čije izučavanje se primenjuju metode praktične obuke. U načinu izučavanja aplikativnog dela programa u visokim vojnim školama nema bitnih razlika od onog na nižim nivoima obrazovanja. Izbor programskih disciplina i sadržaja za studijski način obrade u vojnoj akademiji ovisi o ciljevima izučavanja tih sadržaja. To je, najčešće, sticanje fundamentalnih znanja i sposobnosti za samostalno permanentno usavršavanje u struci.

Metode studijskog rada, dakle, moguće je primeniti u vojnoj akademiji samo na selektivni deo programa. To mogu biti predmeti u celini ili samo odabrana tematika u okviru predmeta — naučne oblasti.

Posle ovih kraćih napomena biće sažeto prikazan mogući tok studijskog procesa u visokim vojnim školama. Radi se o svojevrsnoj tehnologiji zajedničkog rada nastavnika i polaznika u obradi studijske građe.

Racionalna obrada studijskih sadržaja, koje je neophodno usvojiti do stepena razumevanja i primene u praksi, obuhvata logički povezane faze: (1) predavanje (prezentovanje relevantnih informacija); (2) individualno izučavanje selektivne građe; (3) seminarska rasprava kao etapa verifikacije samostalnog intelektualnog rada; (4) vežbe primene znanja.

Naziv ovih faza je generalizovan radi toga da se izrazi suština i celovitost studijskog procesa, koji u konkretnoj situaciji može biti više ili manje razgranat ili pojednostavljen.

Pod *predavanjem* se podrazumevaju različiti načini prezentacije sadržaja i metoda rada. Informacije se mogu pružiti

rečju nastavnika ili posredstvom tehničkih nastavnih sredstava. Predavanje ima usmeravajuću ulogu za individualni studijski rad polaznika. Njime se određuju osnovni sadržaji i način njihovog izučavanja. Osnovne informacije izlažu se sistematizovano, u uzajamnoj povezanosti, logičkim redosledom uz ilustracije primerima iz prakse, odnosno uz aktuelizaciju savremenim zbivanjima kada su u pitanju društvene nauke.

Činjenice se izlažu samo u obimu koji omogućava povezivanje osnovnih misli o problemu i pruža slušaocima (pitomcima) uporište za vlastita razmišljanja i zaključivanja o suštini nastavne materije. Deo vremena na predavanju odvaja se za upućivanje polaznika u načine samostalnog izučavanja građe.

Na predavanju treba da se stvara atmosfera koja izaziva kritičko mišljenje i analitičko razmatranje problema. Radi toga, nastavnik treba da proširuje i produbljuje postojeća znanja sopstvenim istraživanjima. Time vrši i vaspitni uticaj na polaznike podstičući njihovu stvaralačku maštu na sopstvena pregalaštva u pronalaženju novih rešenja razmatranih problema.

Izlažući gradivo nastavnik treba da podstiče pitanja i omogućava suprotstavljanje mišljenja među slušaocima. Radi toga ostavlja i potrebno vreme za diskusiju u toku i posle predavanja. Predavanjima i diskusijom razvija spremnost polaznika za uvažavanje tuđeg mišljenja, ali i za argumentaciju sopstvenog. Time se utiče na razvoj demokratskog stava i dijalektičkog mišljenja o relativnosti spoznaje i odbacivanja dogmatičnosti i krutosti istina. Zato ukazuje na protivrečnosti i nedovršenosti postojećih rešenja (pravila, zakona) čime orijentiše slušaoce na potrebu daljeg istraživanja pojedinih problema.

Za prezentaciju sadržaja multidisciplinarnih programskih celina celishodnije je istovremeno angažovanje tima nastavnika različitih profila, koji je sastavljen prema dominantnim stručnim i naučnim oblastima u obrađivanoj nastavnoj celini. Ovaj oblik predavanja stimuliše razvoj kritičkog i analitičkog mišljenja slušalaca. Njime se prevazilaze slabosti predavanja »pozajmljenog« znanja, što je čest slučaj kada nastavnik sintetizuje izlaganje raznorodnih informacija integrisanih u programskoj celini. U tom slučaju, nastavnik se može naći u neugodnoj situaciji jer, pored sublimirane interdisciplinarne teorije, koju može samo da prepričava, ne vlada i praksom. Otuda nastav-

nik u takvoj situaciji izbegava i pitanja polaznika, naročito ona koja se odnose na povezivanja teorije i prakse. On se tada »snalazi« i pribegava autoritativnom, suvoparnom izlaganju gradiva bez nužne aktuelizacije i povezivanja sa primenom u praksi.

Individualni rad pitomaca je nezamenljiva faza u studijskom procesu. Bez njega je praktično nemoguće studiozno izučavanje složenih programskih sadržaja i sticanje potrebnih znanja. Ovaj rad nije značajan samo za temeljito izučavanje suštine obrazovnih sadržaja nego i za sticanje navika starešina za samostalan rad i istraživački pristup u izučavanju objektivne stvarnosti. Individualni rad pitomaca je osnovni oblik studijskog rada i metod za razvoj sposobnosti samostalnog i kreativnog mišljenja. Jedan od bitnih zadataka vojnih akademija je i priprema pitomaca za permanentno samoobrazovanje i usavršavanje. Taj zadatak se ne može uspešno realizovati bez osmišljenog organizovanja njihovog individualnog rada.

Veoma je bitno da starešine znaju da samostalno istražuju probleme i nalaze odgovarajuća rešenja. Reproduktivna znanja koja ne omogućavaju duboko poniranje u suštinu problema imaju veoma malu mogućnost transfera znanja u novim situacijama. Otuda je za starešine bolje da samostalno pronalaze makar i lošija rešenja nego da šablonski primenjuju i ponavljaju tuđa, jer to može imati negativne posledice, pogotovo u ratnoj situaciji.

Vreme za individualan rad pitomaca planira se u okviru nastavnih predmeta na osnovu utvrđenih potreba za izradom samostalnih radova i izvršavanjem studijskih obaveza.

Individualni rad pitomaca u vojnim akademijama veoma je značajan u sledećim područjima studijskog rada: pripremi za seminare; vežbama; predavanjima; obradi izvornih materijala iz različitih područja; izradi referata; seminarskih radova i monografija; pripremi za ispite; izradi analiza stažiranja; izradi diplomskih radova; pripremi za provođenje primenjenih oblika obuke i dr.

Tradicionalna nastava ostavila je duboke tragove i u ovoj oblasti. Individualan rad polaznika često se smatra neorganizovanim i neefikasnim radom. Otuda se ovaj rad izbegava i najmanje izučava i primenjuje u nastavnom radu škola.

Individualni oblik rada podrazumeva da svaki polaznik radi na određenom zadatku samostalno uz neophodne stručne

i metodološke konsultacije nastavnika (voditelja), pri čemu se obim konsultativnog rada postepeno smanjuje zavisno od stepena osamostaljivanja pitomaca u radu. To je i osnovna odlika i zadatak mentorskog vođenja pitomaca u izvršavanju individualnih zadataka. Uplitanje nastavnika-mentora u rad pitomaca, pomoć i njihovo usmeravanje u radu moraju biti racionalni tako da se nastavnik ne pretvori u tutora ili, što je još gore, da većinu rada sam uradi. Uloga je nastavnika da metodički vodi pitomca da posle završetka školovanja bude u radu potpuno samostalan, jer starešinu u praksi i očekuje takav samostalan intelektualni rad u rešavanju složenih problema.

Seminar je bitna faza studijskog procesa. Na njemu se vodi rasprava radi potpunijeg razjašnjavanja suštine pojedinih programskih celina i radi razvoja bitnih intelektualnih sposobnosti pitomaca. Osnovni cilj seminara je kritičko povezivanje teorije sa aktuelnim problemima u praksi. U tom smislu se i biraju problemska pitanja za seminarsku raspravu.

Posle individualnog izučavanja literature, analize aktuelnih zbivanja, prikupljanja informacija i dr. na seminaru se razrešavaju dileme i nejasnoće koje su se pojavile u toku individualnog rada pitomaca i iznalaze optimalna rešenja pojedinih problema. Na seminarima pitomci vežbaju i svoja javna istupanja, argumentovana izlaganja, suprotstavljavanje mišljenja i stiču praksu u vođenju seminarskih rasprava. Radi toga se smenjuju u ulogama organizatora i voditelja rasprave o pojedinim pitanjima ili segmentima seminara. Pri tome, sami izvlače i daju zaključke o raspravi, a nastavnik učestvuje kao ravnopravan sagovornik dajući argumentovane korekcije zaključaka gde je neophodno.

Pri vođenju seminara nastavnik omogućava i podstiče učesnike na samostalan i kritičan pristup u izlaganju misli, ali i usmerava u pravcu argumentovanog zaključivanja i dolaženja do najboljih rešenja. Pri tome, nastoji da ne parališe slobodu mišljenja učesnika dajući prerane sopstvene sudove i zaključke. Na taj način seminar postaje oblik vežbanja formiranja kritičkog mišljenja pitomaca, od kojih se traži da svoje mišljenje grade na temelju prikupljenih podataka, studioznog izučavanja literature, analize prakse i argumentovanog mišljenja drugih. Vrednost diskusija na seminaru ne meri se prema obimu izloženih informacija i korišćenih izvora, već prema dubini poniranja u razmatrani problem i argumentovanim za-

ključcima na temelju spoznatog i stečene prakse. U skladu sa značajem ovog oblika studijskog rada (faze studijskog procesa) neophodno je i njegovo adekvatno vrednovanje. Nastavnik afirmiše seminarski rad ako ceni kvalitet priprema učesnika, njihovu stvaralačku aktivnost i učinak izlaganja i diskusija na seminaru. Odgovarajućim vrednovanjem pripreme i učešća na seminaru stimuliše se istinsko angažovanje polaznika u ovoj fazi studijskog procesa, a time postižu predviđeni ciljevi ovog rada.

Vežba primene teoretskih znanja je završna faza studijskog procesa u savlađivanju programskih celina gde je neophodna primena znanja u praksi. Iako se vežbe primene znanja (laboratorijske, praktikumi, stažiranja i dr.) provode na utvrđen način, one imaju odlike studijskog rada u visokim vojnim školama, jer se ne radi o uvežbavanjima izvođenja manuelnih radnji tipa obuke u rukovanju naoružanjem, gde se samo traži pravilnost i brzina izvršenja radnji.

Radi se o vežbama intelektualnog karaktera koje se izvođe fizičkim sredstvima (laboratorijskom opremom, štabnim sredstvima, elektronskim sredstvima, mernim instrumentima i dr.). Ove vežbe se osmišljavaju i organizuju radi potpunijeg i bržeg izučavanja suštine sadržaja teoretsko-praktičnog karaktera.

Za razliku od seminara gde nastavnik dopušta i podstiče borbu mišljenja i traženje optimalnog rešenja, na vežbi rukovodilac (nastavnik) mora da vlada istinom, da zna postupak do njenog iznalaženja i da u tom pravcu usmerava rad pitomaca. Ipak, to što je već poznato nastavniku nije i pitomcima, te oni i tokom izvođenja vežbi nalaze interesantna rešenja, a možda otkriju i bolji postupak u njihovom pronalaženju.

Često se pre organizovanja vežbi, pretežno intelektualnog karaktera (štabne vežbe), organizuju vežbe u praktičnom rukovanju štabnim i drugim sredstvima (trenaži). U tom slučaju te vežbe imaju sličnu ulogu u domenu praktične pripreme pitomaca, kao i seminarske vežbe u domenu njihove intelektualne pripreme. I jedne i druge se organizuju radi toga da se učesnici osposobljavaju za rešavanje kompleksnih problema iz domena predstojećih funkcionalnih dužnosti.

Vežbe primene znanja (teoretskih i praktičnih) u praksi su najbolji spoj teorije i prakse. U organizovanju i izvođenju tih vežbi bitno je da se ne zapada niti u teoretska nadmudri-

vanja niti u prakticismu. To se može desiti ako se realna praksa pojednostavljuje reduciranjem teorije na kojoj je zasnovana ili gubljenjem veze sa njom. Uspeh u izvođenju tih vežbi bitno zavisi od kompetentnosti mentorstva. Stručno mentorstvo u izvođenju različitih vežbi pitomaca u primeni znanja kao studijske faze mora biti podređeno ciljevima i zahtevima pripreme starešina za praktičnu delatnost koja ih očekuje. Ne manji značaj u provođenju vežbi ima i sticanje tehničke kulture i shvatanje suštine procesa u funkcionisanju izučavanih tehničkih sistema. Na vežbama se upoznaju i svojstva energetskih materijala, fizički, električni, hemijski, optički i drugi procesi u funkcionisanju tehničkih sistema. To pomaže starešinama u praksi da brže usvajaju novine u tehnici i tehnologiji.

Načinom organizovanja i izvođenja različitih vežbi primene znanja u visokim vojnim školama pitomci se osposobljavaju da taj posao u svojoj profesionalnoj praksi ne izvode rutinski nego kao efikasan način svog permanentnog usavršavanja u struci. Kao završna faza studijskog procesa u visokim vojnim školama, vežbe primene znanja su istovremeno i pokazatelj uspešnosti celog studijskog procesa u savlađivanju programskih celina u kojima je ova faza neophodna. Prema uspešnosti realizacije ciljeva ove faze može se pouzdano prognozirati i uspešnost starešina na predstojećim dužnostima. Otuda se ovim vežbama poklanja i adekvatna pažnja u okviru rukovođenja procesom obrazovanja pitomaca u visokim vojnim školama.

SUMMARY

STUDIES IN HIGH MILITARY SCHOOLS

Starting from established goals of education and training of command and control personnel in high military schools, a need is pointed out of upgrading the quality of study work in military academies.

Advancements in the information domain, and the overall progress of science and technology require qualitative changes to be introduced in the education techniques, and a more daring transition from learning (memorizing) facts to the encouragement of cadets to independent thinking and to making them capable to permanently and independently gather and use relevant information in different fields.

Such changes require a quicker discontinuation of classical educational work marked by reproductive character, and introduction of more productive forms of intensive work invested by cadets in their studying such programmed topics and fields where they have needs and possibilities for study work, on the basis of the set and programmed goals. Thereat adequate methods and forms of education and training have, of course, to be applied.

The author points out the necessity of ensuring the corresponding conditions for study work in high military schools, particularly stressing the significance of the role played by the education and training personnel, of selection of cadets for work at this educational level, of material-technical basis of study work, etc.

Particularly elaborated are fundamental differences between classical educational and training processes, with pointing out the basic advantages of study work in high military schools within the context of making future military leaders capable for individual and group work in their discharging of complex functions.

In the closing part of the article are synthetized basic phases of the study process that can be applied at this level of education and training of military leaders. Thus a foundation is laid also for a wider participation of other authors in a constructive debate on this topic, with the purpose of a quicker transformation of high military studies.

RESUME

LE PROCESSUS D'ETUDES DANS LES HAUTES ECOLES MILITAIRES

Procédant à la lumière des objectifs que posent la formation et l'éducation des cadres officiers dans les hautes écoles militaires, l'auteur souligne le besoin d'améliorer la qualité des études dans les académies militaires.

Le nombre accru d'informations et le progrès scientifique et technique pris dans leur ensemble exigent des modifications qualitatives en matière de technologie du processus de formation, un passage plus éclatant de la mémorisation des faits au développement et à l'encouragement du jugement chez les jeunes élèves-officiers pour les préparer et les rendre aptes à collecter et exploiter d'une façon autonome les informations pertinentes pour l'étude des disciplines dispensées.

Ces modifications exigent un abandon plus efficace de l'enseignement classique de caractère reproductif et l'introduction de formes de travail intensif et de recherche dans l'étude des programmes et matières qui, vu les objectifs posés par la formation, témoignent des besoins mais aussi bien des possibilités d'un tel travail. Cela dit, les méthodes et les formes d'instruction doivent être adéquates.

Dans son article, l'auteur souligne la nécessité d'assurer les conditions propices au travail de recherche dans les hautes écoles militaires, mettant

l'accent surtout sur l'intérêt du corps enseignant, la sélection et le travail des élèves-officiers à ce niveau précis de formation, le matériel technique de l'éducation, etc.

L'auteur traite particulièrement des différences entre le processus d'enseignement de type classique et celui basé sur un travail de recherche mettant en relief les principaux avantages que ce dernier a dans les hautes écoles militaires sous l'aspect de la formation des futurs officiers préparés à être autonomes dans le cadre d'une activité collective à embrasser lors de l'exercice de leurs fonctions complexes.

En conclusion, sous forme de synthèse, l'auteur expose les principales étapes des études en tant que processus de recherche à appliquer à ce niveau de formation des officiers. C'est ainsi qu'il a rendu possible aussi à d'autres auteurs de se joindre à ce débat constructif sur le thème cité en vue de réunir les conditions d'une transformation plus efficace et rapide des études militaires du cycle supérieur.

РЕЗЮМЕ

ОБУЧЕНИЕ В ВЫСШИХ ВОЕННО-УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Исходя из поставленных целей воспитания и образования офицерских кадров в высших военно-учебных заведениях, подчеркивается необходимость повышения качества обучения в военных академиях. Рост информации и научно-технический прогресс в целом требуют качественных изменений в технологии образовательного процесса, более смелого перехода с учения (запоминания) фактов на развитие мышления обучаемых и их подготовки к постоянному самостоятельному сбору и использованию существенных информации в изучаемых образовательных сферах.

Для таких изменений необходимо более быстро покинуть классическую учебную работу воспроизводительного характера и вводить более производительные формы интенсивного обучения слушателей при изучении тех программных целостностей и предметов, в которых, исходя из поставленных целей, имеется необходимость и возможности для такой работы. При этом надо применять соответствующие методы и формы обучения.

В труде подчеркивается необходимость обеспечения соответствующих условий для такого обучения в высших военно-учебных заведениях, а также и значение кадров преподавателей, выбора и работы слушателей на этом уровне образования, материально-технической базы и др.

Отдельно обрабатываются основные разницы между классическим и современным учебными процессами, причем подчеркиваются существенные преимущества современного способа работы в высших военно-учебных заведениях, имею в виду подготовку будущих офицеров для самостоятельной коллективной работы в выполнении сложных функций.

В заключительной части статьи в синтетической форме рассматриваются и основные фазы современного урбного процесса, который можно применять на этом уровне образования офицеров. Этим предоставляется основа для более широкого включения и других авторов в конструктивное обсуждение этой темы, с целью более быстрого преобразования процесса обучения в высших военно-учебных заведениях.